

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я ТА ПРАВА НА ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

СІДЕЙ Олена Валеріївна - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 347.121.1

Стаття розглядає питання регулювання права на інформацію про стан здоров'я та лікарську таємницю. Проаналізовано проблеми, що виникають в процесі здійснення цих прав та запропоновано їх рішення.

Ключові слова: здоров'я; право на здоров'я; медична інформація; лікарська таємниця; стан здоров'я.

Вступ

З огляду на особливість об'єкту права на здоров'я та багатогалузевий характер регулювання відносин, що виникають з приводу здоров'я, слід визначити, що таке право є комплексним та встановлює державні юридичні норми, що покликані забезпечити нормальну життєдіяльність людини, охорону, захист та власне здійснення свого права. Аналіз Конституції України, ЦК України, СК України та Основ свідчить про те, що до структури права на здоров'я входять такі компоненти: право на охорону здоров'я; право на медичну допомогу, право на медичну інформацію. Кожне з цих елементів включає в себе окремі активні повноваження щодо здійснення права на здоров'я, а тому потребує детального розгляду. Особливу увагу потребує розгляд питання щодо права на інформацію про стан здоров'я та лікарської таємниці про стан свого здоров'я, оскільки досить залишається невизначеним ані обсяг

інформації, що регулюється даною нормою, ані саме поняття «медичної інформації», що і обумовлює актуальність теми статті.

Стан дослідження теми

Тематика даної статті досліджувалася такими вченими, як: Ю.Г. Віленський, О.С. Костецька, І.Я. Купов, В. Рєзнікова, Р.О. Стефанчук, В.Ю. Стеценко, Ю.К. Толстой, К.А. Флейшиць, Є.О. Харитонова, С.А. Чернишова, Я.М. Шевченко, М.Я. Шимінова, Р.Б. Шишка М.Я. Яровинський та інші. Але незважаючи на це, проблема права на інформацію про стан здоров'я та лікарської таємниці не знайшла свого остаточного вирішення.

Саме тому **метою** цієї статті є аналіз даних прав у контексті права на здоров'я фізичної особи, визначення проблем цивільно-правового регулювання та викладення шляхів вирішення їх вирішення.

Виклад основного матеріалу

Статтею 285 ЦК України закріплено право фізичної особи на достовірну й повну інформацію про стан свого здоров'я. Основною інформаційних правовідносин і, зокрема, правовідносин, що стосуються інформації про стан здоров'я громадянина, є статті 32 і 34 Конституції України, статті 6, 39, 40 Основ, Закону України «Про інформацію», Закону України «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні», Закону України «Про телебачення і радіомовлен-

ня», статті 22, 23, 302 Цивільного кодексу України, статті 132, 182 Кримінального кодексу України. Всі ці норми спрямовані на захист, честі, гідності та ділової репутації особи внаслідок неправдивих відомостей, відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, збереженням, використанням та розголошенням свідчень про особу.

Статтею 285 Цивільного кодексу України встановлено, що повнолітня фізична особа має право на достовірну й повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я.

Недоліком такої правової регламентації визначеного права є відсутність у законодавстві поняття «інформації про стан свого здоров'я» та відповідно відсутність того, які ж саме відомості можуть бути відкриті для загального доступу.

Поняття інформації в юриспруденції, а зокрема в цивільному праві, визначено в статті 200 ЦК України [1], а саме: інформацією є будь-які відомості та/або данні, які можуть бути збереженні на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Це ж поняття відображене й у статті 1 Закону України «Про інформацію» [2].

Під медичною інформацією розуміють вид діяльності у сфері медицини, спрямований на представлення спеціалістам різних джерел інформації. Поняття «медична інформація» означає також усю сукупність багато численних джерел інформації. Інформація є однією з властивостей даних [3].

Крім того, під медичною інформацією розуміють медичні знання та данні. Медичні знання – це висновки багатовікової діяльності людини, сформовані й відтворенні в медичних науках, а медичні дані – це факти та відомості, які відтворюють явища й процеси фізіологічного, анатомічного, хіміко-біологічного характеру, що безпосередньо стосуються медицини й охорони здоров'я [4].

Більш офіційне та юридичне тлумачення наведене Конституційним судом у справі, щодо офіційного тлумачення ст.3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та ст. 12 Закону України «Про Прокуратуру»

(справа К.Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року №5-зп/1997 [5] суд вирішив, що під медичною інформацією слід розуміти свідчення про стан здоров'я людини, історію її хвороби, мету запрошуваних досліджень і лікувальних закладів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі про наявність ризику для життя та здоров'я.

Як бачимо, що поняття «інформація про стан свого здоров'я» підмінюється поняттям «медична інформація», що, на думку автора, негативно впливає на процес реалізації немайнового права фізичною особою. Слово «медична» є похідним від слова «медицина», що від словосполучення лат. *ars medicina* – «лікувальне мистецтво», «мистецтво зцілення» і має той самий корінь, що й дієслово лат. *medeo* – «зцілюю». Тобто вказівка медична інформація визначає приналежність певної інформації до медичної сфери.

Слід погодитись з думкою В. Резнікової, щодо розрізнення медичної інформації у вузькому та широкому розумінні [6, с. 36-39]. До інформації про стан здоров'я у вузькому розумінні на її думку слід відносити інформацію про стан здоров'я людини, відомості про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, інформацію, яка міститься в історії хвороби та інших відповідних медичних документах, що стосуються стану здоров'я і можуть слугувати для подальшого лікування, а також інформацію про причини смерті людини (фізичної особи) та інформацію, яка міститься у відповідних документах, що стосуються встановлення причин смерті.

До медичної інформації у широкому розумінні слід віднести інформацію про стан здоров'я населення, інформацію про лікарські засоби, інформацію про стан навколишнього природного середовища у певній місцевості, інформацію про наявні у сучасній медицині засоби лікування, методи діагностики, лікування, профілактики захворювань.

З огляду на це, на думку автора, в рамках цивільно-правового регулювання слід використовувати саме медичну інформацію у її вузькому розумінні, відобразивши її у

вже закріпленому ЦК України праві особи на «інформацію про стан свого здоров'я».

Разом з тим необхідно враховувати, що інформація про стан свого здоров'я повинна відповідати таким критеріям:

1) своєчасність – інформація, яка надана пацієнтові у строки, що забезпечують йому можливість оцінки свого стану та формування на цій основі відповідних рішень та поведінки;

2) доступність – інформація, надана пацієнту у формі та вигляді, доступному для розумового сприйняття особою (з врахуванням її віку, стану здоров'я, наявності фізичних вад);

3) достовірність – інформація, яка об'єктивно відображує стан здоров'я пацієнта, характер медичної діяльності, що спрямовані на діагностику, лікування або профілактику захворювання.

4) повнота – інформація, що створює достатній рівень поінформованості особи та забезпечує реальну можливість особисто або за допомогою інших оцінити стан здоров'я та характер медичних послуг.

Такі критерії дають підстави визначити спірним положення ч. 3 статті 285 ЦК України (що також відображується у ст. 39 Основ) – якщо інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або погіршити стан здоров'я фізичних осіб, визначених частиною другою цієї статті, зашкодити процесові лікування, медичні працівники мають право дати неповну інформацію про стан здоров'я фізичної особи, обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами.

На думку автора, така норма є обмеженням права на інформацію про стан свого здоров'я та потребує виключення із законодавства.

Надаючи хворому неповну інформацію про стан його здоров'я, лікар обмежує реальні можливості такого хворого на здійснення інших прав, наприклад, обстеження в іншому медичному закладі та в іншого спеціаліста, вибір засобів лікування. Несправедливо щодо хворого не повідомляти йому інформацію про встановлення невиліковної хвороби. Знаючи про свою близьку смерть, людина переосмислює своє життя. Як відо-

мо з життєвих прикладів, у таких випадках особи часто реєструють фактичні шлюбні відносини, всиновлюють дітей, оформлюють заповіти, іноді повідомляють важливі відомості в правоохоронні органи, щоб померти з чистою совістю [7].

Разом з тим недоліком є і визначення у ч. 1 ст. 285 ЦК України, що право на інформацію про стан свого здоров'я має тільки повнолітня фізична особа.

На думку автора, тут явною є колізія, що полягає у тому, що ч. 2 ст. 284 ЦК України передбачає, що фізична особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку та звернулася за наданням медичної допомоги, має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Водночас право на інформацію про стан свого здоров'я (що, як вказувалося раніше, є складовим права на медичну допомогу) надається тільки повнолітній особі.

А тому видається необхідним внести зміни і до ч. 1 ст. 285 ЦК України, закріпивши право на інформацію про стан здоров'я як за повнолітньою особою так і за особою, яка досягла 14 – ти років. Такі ж зміни пропонується внести і до ст. 39 Основ.

Аналіз викладеного дозволяє викласти поняття «права на інформацію про стан свого здоров'я» у такому вигляді – це право фізичної особи на отримання повної, достовірної, своєчасної інформації, щодо стану свого здоров'я в доступній для неї формі, відомості про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, інформацію, яка міститься в історії хвороби та інших відповідних медичних документах.

Суміжним з правом на інформацію про стан здоров'я є закріплене в статті 286 ЦК України право на таємницю про стан свого здоров'я.

Із стародавніх часів лікарські етичні норми містили вимоги дотримання лікарської таємниці. Ще за 1500 років до н.е. стародавні індійські лікарі давали професійну клятву не розголошувати відомості про хворих. За всесвітньо відомою клятвою Гіппократа, лікар брав на себе таке зобов'язання: «Що б при лікуванні – а також і без лікування – я не побачив або не почув стосовно життя людського з того, що не належить будь-коли

розголошувати, я замовчу про це, вважаючи його таємницею» [8]. Таке положення етики Гіппократа по теперішній час має неоціненне для всієї Європейської медицини значення.

На міжнародному рівні Ліссабонська декларація щодо прав пацієнта від 1 жовтня 1981 року [9, с. 70] встановлює, що пацієнт має право очікувати, що його лікар буде поважати конфіденційний характер медичних та особистих відомостей про пацієнта.

Міжнародний кодекс медичної етики від 1 жовтня 1949 року [10] до обов'язків лікаря відносить обов'язок тримати в абсолютній таємниці все, що він знає про свого пацієнта, навіть після смерті останнього.

Декларація про політику у сфері забезпечення прав пацієнтів у Європі від 1994 року [11, с. 120] визначає, що всі відомості про стан здоров'я пацієнта, діагноз, лікування тощо є конфіденційними.

У літературі та побуті для визначення отриманих при наданні медичних послуг відомостей, що не підлягають поширенню і розголошенню застосовується термін «лікарська таємниця», забезпечуватись ця таємниця має не тільки лікарями, а й іншими медичним працівниками. В обстеженні, лікуванні, реабілітації пацієнта беруть участь не тільки лікарі, але й медсестри, фармацевти, працівники діагностичних лабораторій, фізіотерапевтичних кабінетів, фахівці з медичної техніки і ін., які стають володарями конфіденційної інформації.

Зважаючи на це, деякі автори пропонують замінити термін «лікарська таємниця» на «професійна медична таємниця» [12]. При цьому, на думку таких авторів, доцільно закріпити спеціальним нормативним документом вичерпний перелік робітників системи охорони здоров'я, на яких буде покладений обов'язок зберігати таку таємницю. Іноді лікарською таємницею називають одночасно і конфіденційні відомості отримані від хворого про його особисте життя, і ту інформацію про стан здоров'я хворого, яку необхідно приховати від нього [13].

Автор підтримує думку О.В. Крилової, яка зазначає, що заміна терміну «лікарська таємниця» на «професійна медична таємниця» представляється недоцільним. Інститут

таємниці в медичному праві включає в себе не тільки таємницю «про хворого», а і таємницю «для хворого». Таємницею для хворого можуть бути окремі данні медичних досліджень про стан його здоров'я, діагноз, несприятливий прогноз захворювання тощо, у разі, коли доведення цих відомостей може зашкодити його фізичному чи психічному стану. Саме таку таємницю доцільно вважати медичною, тобто такою, яка застосовується за медичним показниками та є медичною інформацією. На підтримку цього твердження у вищезгаданому рішенні Конституційного Суду України зазначено, що всі дані які становлять зміст поняття «медична інформація», є конфіденційними [5].

Таким чином, заміна вже історично сформованого поняття «лікарської таємниці» на «професійну медичну» призведе до неправильного розуміння цих понять. У свою чергу, залишення поняття «лікарської таємниці» насамперед як правового явища, що спрямоване на збереження медичної інформації, дозволяє однаково його розуміти пацієнтам, медичним працівникам і правознавцям.

Іншим питанням є зміст такого поняття. Лікарська таємниця – це не утаювання медичної інформації від хворого, а збереження в таємниці від інших осіб відомостей, за правом належних пацієнту; це таємниця пацієнта, охоронювана лікарем [14, с. 123]. До змісту лікарської таємниці можна також віднести аналізоване вище поняття «медичної інформації у її вузькому значенні».

Таким чином, *лікарська таємниця полягає у тому, що медичні працівники, інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд і їхні результати, інтимні і сімейні сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості крім передбачених законодавчими актами відомостей.*

Саме збереження лікарської таємниці відображено статтею 285 ЦК України [1] та статтею 40 Основ [15] шляхом закріплення права на таємницю про стан здоров'я. *Таке право слід визначати, як особисте немайнове право фізичної особи, яке надає їй можливість тримати в таємниці відомості про стан свого здоров'я, а також вимагати таких самих дій від*

інших осіб. Зміст права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я становить можливість цієї особи самостійно визначати коло осіб, яким вона забажає надати відомості про своє здоров'я, а також можливість вимагати не поширювати такі відомості іншим особам.

Забезпечуючи дане право, законодавець закріпив й обов'язок інших осіб утримуватись від втручання в особисте життя людини, що пов'язане з її здоров'ям. Так, ч. 2 статті 286 ЦК України [1] заборонено вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагност та методи лікування людини.

Відступ від нерозголошення лікарської таємниці можливий у випадках, коли хвороба може привести до важливих наслідків у родині, створити загрозу для оточуючих чи суспільства (наприклад, у випадку захворювання на СНІД). Інтереси здоров'я населення й окремих фізичних осіб припускають випадки, коли фізична особа може бути зобов'язана пройти медичний огляд. З цією метою організуються профілактичні медичні огляди неповнолітніх, вагітних, працівників підприємств, установ і організацій зі шкідливими і небезпечними умовами праці, військовослужбовців і осіб, чия професійна діяльність пов'язана з обслуговуванням населення чи підвищеною небезпекою для оточуючих. Так, наприклад, відповідно до Інструкції про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини від 10.10.1997 року, у разі встановлення особі діагнозу «наркоманія», «токсикоманія» та призначення диспансерної наркологічної допомоги і нагляду, на неї заповнюється відповідна медична документація, про що повідомляються органи внутрішніх справ.

Досліджуючи право особи на таємницю про стан здоров'я слід взяти до уваги аргументи американського фахівця з біоетики Р. Едварта, який виділив сім головних факторів, що мають визначати конфіденційність взаємовідносин лікаря та пацієнта. А саме: захист фундаментальної цінності, до якої належить недоторканність приватного життя; захист соціального статусу пацієнта, запобігання «клеювання» людини ін-

формацією про наявність хвороби; захист економічних інтересів пацієнта, діловій репутації і кар'єрі якого може загрожувати розголошення його стану здоров'я; забезпечення належного статусу і популярності медичного закладу в умовах наявності права пацієнта на вибір лікаря і медичного закладу і, нарешті, втілення права людини на особисту свободу, можливість контролювати події свого життя [16].

Висновок

Право на інформацію про стан здоров'я є одним із елементів, що визначає зміст права на здоров'я фізичної особи. Сформовані у викладеній статті поняття цих прав, а також визначення обсягів інформації, які охоплюють дані права, дозволить певним чином удосконалити цивільно-правове регулювання права на здоров'я у цілому та стане поштовхом для подальших досліджень у цій сфері.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. — Ст. 356.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 48, ст.650
3. Фармакоінформатика як наука. Систематизовані джерела інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intranet.tdmu.edu.ua>
4. Частная медицина и реформа здравоохранения Украины: форум посвящен вопросам развития в Украине частной медицинской практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.privatmed.in.ua>
5. Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 р. №5-зп/1997[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97>
6. Резнікова В. Право людини на інформацію про стан здоров'я// Право України. – 2004. – №9. – С.36-39.
7. Костецька О.С. Право особи на інформацію про стан свого здоров'я: проблеми реалізації/ О.С. Костецька. – [Електронний

АНОТАЦІЯ

Стаття розглядає питання регулювання права на інформацію про стан здоров'я та лікарську таємницю. Досліджено обсяг інформації, яка регулюється цим правом. Визначено поняття «права на інформацію про стан здоров'я» та «лікарська таємниця». Проаналізовано проблеми, що виникають під час здійснення цих прав та запропоноване їх вирішення.

SUMMARY

The article deals with the regulatory issues of the right to information about health and medical confidentiality. It investigated the amount of information which is regulated by this law. Defined of concept of "the right to information about the state of health" and "medical secret". The analyzed of problems encountered during the implementation of these rights and proposals to their decision.

ресурс] – Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/01_173_04.pdf

8. Гиппократ. Избранные книги, – М., 1936. – Т.1

9. Лісабонська декларація, щодо прав пацієнта від 1 жовтня 1981 р. // Международные акты о правах человека: сб. документов. – М.: НОРМА-ИНФА-М, 2000. – С.70 – 93

10. Міжнародний кодекс медичної етики від 1 жовтня 1949 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990_002

11. Декларація про політику у сфері забезпечення прав пацієнтів у Європі від 1994 року // Права людини в системі взаємовідносин «лікар-пацієнт» у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України, 2000. – С.120 – 140.

12. Купов И.Я. Проблема врачебной тайны // Вестн. Академии мед. наук СССР. – 1982. – №4; Сергеев Ю.Д. Профессия врача: Юрид. основы. – К.: Вища школа. – 1988.

13. Назар П.С., Віленський Ю.Г., Грандо О.А. Основы медичної етики. – К.: Здоров'я, 2002.

14. Этика практической психиатрии. Руководство для врачей / Под ред. проф. В.А. Тихоненко. – М.: Право и закон, 1996. – С. 123

15. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19

16. Яровинский М.Я. Лекция по курсу «Медицинская этика». – Медицина, 2000.